

Dny „mimo řadu“

Text a foto: Tomáš Grim

Některé dny „stojí mimo řadu“. Přihodí se něco výjimečného. Tak, že si na tu událost živě vzpomeneme i po mnoha letech. Některé dny „stojí mimo řadu“ na druhou. To když se sejdou hned dvě výjimečné shody okolností. Extrémně vzácně se může sejít paměťhodných náhod i víc...

Původně jsem chtěl psát jen o jednom mimořádném ptačím rekordu – nejdelší letové migrační trase zatím zjištěné badateli v řiši opeřenců. Možná vám to nepřijde jako „jen“. Copak není rekord dost plnotučné téma? Je. Ale může to být lepší.

Mnohem víc než pouhé izolované informační „špeky“ mě vždy zajímaly souvislosti. Kontext. Příběhy. Shody náhod. Takové, které v ideálním případě odhalily něco dalšího. I kdyby to bylo jen (sic...) „tohle se skutečně může stát, buďte ve střehu!“

Kam se to dnešní povídání nepodajně vyvinulo, to překvapilo nakonec i mě samého... ☺

22. března 2018

Ten čtvrtek byl právě takový, prostě „den mimo řadu“. Už jsem ho na stránkách Naší přírody zmiňoval (Grim T. 2021: Charismatický šedáček. Naše příroda 14/5: 18–28). Tady se mi hodí ho stručně připomenout, jako předkrm ke dvěma hlavním chodům.

V kostce: jsem s kamarády v deltě řeky Okavango. Tak legendární místo by stačilo samo o sobě. Jenže dostává vám bonus: na pár metrů mi krásně pózuje lejsk šedý. Potkat „našeho“ opeřence na zimovišti, to je pro mě vždy velký zážitek, často větší než pozorování místní, byť pro nás exotické,

fauny (Grim T. 2020: Jak žijí „naši“ ptáci na zimovišti? Nepěvci. Naše příroda 13/6: 16–25; Grim T. 2021: Jak žijí „naši“ ptáci na zimovišti? Pěvci. Naše příroda 14/1: 18–27). Navíc je lejsk šedý typické ú-há-péčko (Univerzální Hnědý Pták). Takoví mají mé sympatie tuplem.

Tentýž den odpoledne se staneme z bezprostřední blízkosti svědky šestihodinového boje buvolí samice s velkou smečkou psů hyenovitých; v sázce je život malého buvolátka i mladých psů, které by bez smrti buvole čekal hlad a smrt. Takové pozorování se nepoštěstilo mnohým kolegům, kteří byli, na rozdíl ode mě, afrického nováčka, na černém kontinentu mnohokrát častěji (Grim T. 2019: O život. Vesmír 98/2: 62; Grim T. 2019: Lov kýchajících demokratů. Vesmír 98/2: 94–98).

Štěstěna nejde spát. Do neuvěřitelné třetice vše korunuje průletem rybáka černého. Až doma zjišťuji, že to je 1. záznam tohoto druhu pro Botswanu vůbec! (Grim T. 2020: Vždy ve střehu: náš „běžný“ druh může být jinde rarita! Ptačí svět 27/4: 18).

Každá z těchto událostí z 22. března 2018 sama o sobě je něco, co naprostá většina ptáčkařů, cestovatelů a vůbec lidí nezažije za celý život ani jednou. Natož během několika hodin po sobě. Ale stát se to zjevně může. Asi nejvíc paměťhodný den v terénu v mém životě.

Probírám se vzpomínkami, jaké další dny byly „mimo řadu“ natolik, aby to stálo za delší řeč. Napadají mě hned dva, snad proto, že je pojí jeden velmi speciální opeřenec. A jak už víte z úvodu, je to tahový rekordman. Oba výjimečné dny totiž „herecky obsadili“ břehouši rudí. Jednou v hlavní, podruhé ve vedlejší roli. Tu lepší si nechám na závěr dnešního povídání.

5. listopadu 2020

Píše mi kamarád z Poodří, že se u něj na rybníce objevil břehouš rudý. Skvělá zpráva! Tohoto krásného bahňáka jsem předtím sice viděl víc než třicetkrát, někdy i v tisícových hejnech, ale v České republice zatím nikdy. A hlavně letos ne. To má v tu chvíli obzvláštní důležitost.

Právě totiž dělám Velký rok. Tedy soutěž o co největší počet pozorovaných druhů ptáků v jednom kalendářním roce na daném území. Tím je v tu chvíli Česká republika. Proč? To je jasné z toho, když připomenu, jaký rok se psal: 2020. Panovala doba koronavirová. Šance na výlet do zahraničí tedy nulová. V květnu už okovy covidových opatření povolily alespoň vnitrostátně. Začal jsem tedy jezdit na ptáky víc, ale na rozdíl od jiných let jen u nás. Hned jsem si uvědomil, že tento rok je výjimečně dobrý. Jeden úžasný druh, který jsem předtím u nás nikdy neviděl, stíhal druhý. Ke konci roku jsem měl na „pažbě“ svého dalekohledu značky Meopta skoro tři desítky nových „zářezů“ pro ČR! Ne-skutečné – po 30 letech ptáčkaření, kdy pro poslední roky před tím koronavirovým byly typické dva až tři přírůstky ročně. Díky koruně a mnoha raritám, které hlásili další ptáčkaři a na které jsem se jel podívat, tedy řádový nárůst. To už se mi v takové míře v životě téměř jistě nestane.

Velký rok jsem tedy začal až nemsylně pozdě, v květnu. Dá se tak extrémně pozdní start (třetina roku pryč!) vůbec dohnat? Kdybych měl pevnou pracovní dobu, nemělo by práždný smysl se do soutěžení pouštět. Jenže tou dobou jsem byl už několik let „freebird“ – ptáčkař na volné noze. Žádná časová omezení jsem neměl a přednášky pro veřejnost po celé

► **Týden a půl bez přestávky...!**
Ano, přes deset dní nevidí břehouši rudí táhnoucí z Aljašky na Nový Zéland nebo do Tasmánie nic než takovou scénu. Maspalomas, Gran Canaria, Kanárské ostrovy

▲ **Kdo by to do něj řekl.**
Držitel světového dálkového rekordu v nonstop letu nevypadá nijak nápadně. Puerto Real, autonomní společenství Andalusie, Španělsko

republiky mi naopak hrály do karet. Od téměř začátku května do Silvestra jsem nakonec strávil v terénu průměrně každý týden 4,9 dne. To už se dá dohnat leccos. Včetně výsledného prvního místa v ročníku 2020 a druhého nejvyššího počtu druhů na ročním seznamu vůbec.

Výsledek ještě začátkem listopadu nebyl zdaleka jednoznačný. A každý druh se počítá. Když mi tedy kamarád ze severu Moravy napsal, že je u něj šance na břehouše, neváhal jsem ani chvíli. Vždyť bych v případě úspěšného twitchu (tedy výpravy za opeřencem, kterého našel někdo jiný) zabil hned dvě mouchy jednou ranou: břehouš rudý by byl pro mě „ČR lifer“ (tedy pro mě první pozorování) a hlavně by mi pomohl na mém „Big Year listu“ (tedy seznamu druhů v daném Velkém roce).

Hned druhý den jsem tedy vyrazil na sever. Na rybníku Bezruč u Jistebníku jsem potkal několik dalších ptáčkařů, které raritka nenechala lenivět doma. Tasíme stativové dalekohledy. Pročesáváme obnažené bahno vypuštěného rybníka. Tamhle je – a bohužel dost daleko. V zápisu do databáze eBird uvádíme: „Střídavě přeletuje na různá místa Bezruče, nejčastěji v zadní části, ale párkrát sbíral potravu s kolihami asi 400 m od nás. Zobák nahoru prohnutý, jeden z pozorovatelů viděl i odlišný ocas v letu.“ Už z popisu nepřekvapí, že pořídil použitelnou fotografii, byť dokladové kvality, nám břehouš neumožnil. Fotografie se samozřejmě nepovede vždy, to je holt svéhlová příroda. Nevadí, hlavní je, že břehouš putuje na naše seznamy. Hlavně na ten velkoroční ☺.

(Možná se teď ptáte, kde se tedy vzal záběr břehouše z rybníka Bezruč, který doprovází tento článek?

Vzhledem k tomu, co se stalo v následujících hodinách – viz další odstavce – se do oblasti v dalších dnech sjeli desítky pozorovatelů z celé republiky. Neodolal jsem a o týden později se vrátil, kvůli oběma mimořádným druhům ptáků i příležitosti poklábořit s dalšími ptáčkaři. Tehdy vznikla fotografie, nízké kvality, protože mobilem přes stativák. Alespoň nějaký dokladový materiál to však je.)

Požizujeme skupinové „vítězné foto“ a uvažujeme, co dál s načatým dnem. Do tmy ještě řada hodin volného času. Vzpomeneme si, že dva z raních pozorovatelů, kteří se sjeli na břehouše, si všimli divného bahňáka. Jeho popis nám zvyšuje srdeční tep: odpovídá totiž keptušce stepní. Ta se k nám ze středoasijských pustin vzácně zatoulává a navíc je to druh globálně silně ohrožený, což jí na atraktivitě přidává ještě více (smutně, ale přece).

Na místo, kde byl neznámý bahňák zahlédnut, se vydáváme s Michalem Šindelem, který včera břehouše našel. Keptušku nenacházíme, ale... „zbytek je historie“ (jak by jistě zaznělo v nějakém americkém ptáčkařském filmu). Jak se to celé seběhlo kolem nálezu vodouše žlutohého, amerického bahňáka, který měl být tou dobou správně nějakých 10 nebo 15000 km jinde (v Jižní Americe), se dočtete v Michalově článku, který začíná výmluvně slovy „Asi každý birder u nás sní o tom, že bude nálezcem nového ptačího druhu pro Česko...“ (Šindel M. 2020: Náhodný 400. druh ptáka pro Česko. Klub 300: <https://www.klub300.cz/66-clanky/497-nahodny-400-druh-ptaka-pro-cesko>). A jak vidíte z názvu jeho článku, shodou okolností to byl záznam tohoto druhu nejen první (což se naprostě většinou ptáčkařů nepoštěstí za celý život),

▲ **Barvy severu.** Ve svatebním šatě vypadá samec břehouše rudého pro milovnický barev atraktivněji. Zvláště ve srovnání s nevyraznou rodinkou kajek mořských (*Somateria mollissima*), kterou tvoří jen samice vodící mláďata. Vadsøya, kraj Troms og Finnmark, Norsko

▼ **Barvy jihu.** V létě je břehouš severanem, sdílí hnízdiště s chladnomilnými druhy (snímek nahoře). V zimě potkává druhy úplně odlišné: třeba vyložené (sub)tropické opeřence, např. plameňáky růžové (*Phoenicopiterus roseus*). Dvojici břehoušů najdete hned za mladým plameňákem vpravo dole. Záběr je z února. Shannah, guvernorat Jižní aš-Sarkíja, Omán

Citované články autora jsou volně k dispozici na jeho stránkách: <http://www.tomasgrim.com/>

Fyziologický kouzelník. Aljašští břehouši při cestě z hnízdiště na zimoviště letí bez zastávky týden a půl a zhubnou 50 % své hmotnosti. Břehouši, které potkáme „u nás“ ve Starém světě však takoví extrémisté nejsou. Pro zajímavost: ze dvou tuctů u nás okroužkovaných břehoušů se povedlo získat dva záznamy - bohužel oba střeleni ve Francii. Jeden z nich patřil k nejstarším břehoušům doloženým vůbec: nejméně 22 let. Maspalomas, Gran Canaria, Kanárské ostrovy

ale návdavkem jubilejní z hlediska celkového národního českého seznamu. K tomu všemu se to seběhlo ani ne měsíc poté, co jsem na stránky téhož ptáčkařského klubu psal o svém nálezu 1. rybáka černého pro Botswanu...

20. února 2006

„Budova na téhle fotce není v Praze, jak máte chybně uvedeno v popisku. Je sice taky v bývalém Československu, ale v Olomouci, na opačném konci země,“ upozorňuju zaměstnanec muzea. „A jak to víte?“ ptá se mě

udiveně. „Protože za tímhle oknem na konci budovy, v druhém poschodí napravo sedím, to je okno mé pracovny“.

Překvapení je celkem na místě: fotografie budovy totiž díky tvaru zemského povrchu už ani nemůže být fyzicky dál než její předloha. Jsem pracovně čtvrt roku na Novém Zélandu. Nedaleko univerzity láká k návštěvě park Auckland Domain. Tam je i zmíněné muzeum, plné maorských masek a jiných bizarních artefaktů. Jedna sekce je věnována i židovské kultuře a právě tam jsem narazil na fotografii, jež zachycovala nejen dnes

již neexistující olomouckou synagogu, ale i budovu, kde tou dobou sídlila katedra zoologie na Tř. Svobody 26.

Do muzea, sice skvělého, ale jen muzea, jsem šel jen jednou. Zato v parku Auckland Domain jsem byl pečený vařený. Byl plný našich ptáků. Třeba kosi černí a drozdi zpěvní tam byli tak běžní, že jsme u protinožců rozběhli jejich podrobný několikasezónní výzkum (Samaš P. & Grim T. 2010: Globální experiment s ptačí ekologií: co se stane, když se evropský pták ocitne na Novém Zélandu? Živa 58/5: 227-229).

Evropských opeřených vetřelců tam ale bylo mnohem víc. Na každém kroku pěnkavy, stehlíci... a dál tuto ekologickou katastrofu rozebírat

nebudu. Vždyť mě právě pobyt v aucklandském hlavním parku inspiroval k sepsání podrobného textu. Naše příroda věnovala tématu slušný prostor, celých 11 dílů seriálu Opeření vystěhovalci se v časopise „uhníždil“ (vyšel v letech 2018 a 2019).

Všechny tyto souvislosti ale získávají docela jináí rozměr díky tomu, co se tentýž den, po návštěvě aucklandského muzea i okolních parků, dělo dál. Balím si fídlátka (vlastně jen dalekohled, zápisník a kartáček na zuby) a přesouvám se vlakem do Pa-pakura, jižního předměstí největšího novozélandského města. Tam mě vyzvedává Phil Battley, ornitolog, který studuje migrační zvyky místních bahňáků. Téma je úplně mimo můj

Nezapomenutelný den. Břehouše rudého jsem v ČR potkal zatím jen jedenkrát. Za celé mé ptáčkařské tři dekády to není nic moc. Ale to jediné pozorování bylo tam výjimečné, že mu budu věnovat celou kapitolku v hlavním textu. Rybník Bezruč, Moravskoslezský kraj, ČR

obor (kukačky, ptáci měst, ptačí anti-predační chování apod.) – o to víc mě láká rozšířit si obzory. Krom toho: lokalita, kam mě Phil pozval na odchyt bahňáků, je dostatečným lákadlem sama o sobě.

Po hodině další jízdy jsme v rezervaci Miranda. A protože jsme na Novém Zélandu, není zbytlí a podobně jako leccos jiného i název místní charitativní ochranné společnosti musí obsahovat nějaké nevysovitelné maorské slovo: Pūkorokoro Miranda Naturalists' Trust.

Stmívá se. Natahujeme holínky a díky nim i sítě na odchyt bahňáků nad bahny na březích mořské zátoky Firth of Thames. Ze tmy slyšíme hlasy tisíců bahňáků. Za chvíli někteří z nich skončí v natažených sítích. Ale spoň v to doufáme.

Čekáme nedaleko sítí, nad námi snad miliony hvězd. Obloha bez

světelného smogu, to je zážitek... ale na další přemítání není čas: chytl se první opeřenec. Co to je? Mladý ústřičník. V poznámkách v terénním sešitku ho mám zapsaného ještě jako „našeho“ ústřičníka velkého (*Hae-matopus ostralegus*). Samostatným druhem se stal (tedy oficiálně, pro naše lidské potřeby škatulkování přírodnin!) až podle molekulárních studií v roce 2010. Tedy čtyři roky po naší pamětihodné odchytové noci.

Co se chytlo kromě – až dnes uznávaného – ústřičníka jižního (*Hae-matopus finschi*)? Chytl se druh, který podobně jako on hnízdí na Jižním ostrově Nového Zélandu, ale zimuje na ostrově Severním. Kulík křivozobý je kapitola, která nemá v ptačí říši obdoby – proto jsem ho s úctou vykázal do samostatného boxu (na str. 49).

Co dál? Naší hlavní „kořistí“ jsou břehouši rudí. Do půlnoci se jich chytlo

celkem 13. Šťastné to číslo... Šťastné proto, že několik z těchto ptáků označených oné únorové noci, kdy jsem měl to štěstí se nachomýtnout k jejich odchytu, bylo v dalších letech nalezeno na tahové zastávce v Číně a na hnízdišti na Aljašce. Právě tito ptáci patří do malé skupinky břehoušů, která ustanovila před nějakým desetiletím a půl nový ptačí světový rekord v non-stop migraci. Tehdy to bylo 11 680 km!

A co dnes? Rekordy jsou od toho, aby se lámaly. Břehouši nezaháleli, ale ani badatelé neusnuli na vavřínech. Rekord padl opakovaně. Naposledy na podzim loňského roku. Kolik je současný světový rekord v letu na jeden záťah?

To se dočtete v už otištěném článku v časopise Vesmír (Grim T. 2023: Tahový ultramaratonec. Vesmír 102/1: 14–15). No tak dobře, nebudu vás napínat, ostatní se dočtete tam, ale to neuvěřitelné číslo vám prozradím už tady.

13 560 km!!!

Parádníci.
Přeletující hejno devíti samečků a tuctu samiček břehoušů rudých.
Pro srovnání se za ně „přilepil“ jespák bojovný – druh s výrazným pohlavním dimorfismem.
Samci „bojovníků“ jsou mnohem větší než samice.
Velikostně můžou konkurovat dokonce i břehoušem rudým, jak ukazuje tento snímek.
Vardo, kraj Troms og Finnmark, Norsko

PRAVÁCI

Rezervace, kterou spravuje Pūkorokoro Miranda Naturalists' Trust, není výjimečná jen tisíci zimujících břehoušů rudých. Je zároveň nejdůležitějším zimovištěm kulíka křivozobého (*Anarhynchus frontalis*). Ten nikde jinde na světě než na NZ nežije. Na tom by nebylo nic tak extra – míra endemismu novozélandských suchozemských ptáků je závratných 90%! Kulík křivozobý však tahá z rukávu „eso“ jináčeho kalibru: jako jediný pták na světě má zobák zahnutý do strany. Různých zobáků nahoru i zobáků dolů je po světě bezpočet. Zobák „stranový“ je však skutečně pouze jeden. Na správném směru se všichni kulíci křivozobí shodnou: leváka mezi nimi nenajdete.

Tito designově (tedy morfologicky) jedineční ptáci hnízdí na šterkových lavicích v ledovcových horských řekách Jižního ostrova. Podobně jako ústřičníci jižní pak migrují zimovat převážně do nížinných mokřadů Severního ostrova.

Klíčovým zimovištěm kulíka křivozobého je právě Miranda. Shromažďuje se tu až 1 500 kulíků křivozobých. Přitom celá populace tohoto ubývajícího druhu čítá podle aktuálních odhadů pouze 3 000 až 3 300 jedinců.

Nejen kulíky křivozobými lákají nekonečná pobřežní bahna této oblasti. Vidět v Mirandě přes 10 000 různých bahňáků, včetně tisícovek jespáků rezavých či břehoušů rudých (viz hlavní text), není žádná vzácnost.

Magic Johnson? Niki Lauda?

O osobním setkání a společném fotu s někým ze světové špičky sní snad každý sportovní fanoušek. A pro každého zájemce o přírodu patří do podobné kategorie snů setkání s nějakým jedinečným přírodním jevem. Ve chvíli pořízení snímku – před téměř dvěma desetiletími – jsem to nemohl tušit, ale rukama mi tu noc prošlo hned několik budoucích světových rekordmanů. Jak přepsali učebnice ornitologie a biologie? To se dočtete v hlavním textu. Miranda, Severní ostrov, Nový Zéland. Foto Phil Battley